مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

رڼاګل اریوبزی ۲۰۲۱/۰۳/۲۶

د خوشال خان سیاسي او ټولنیز نظریات

ځلورمه برخه (۲)

ب – دمطلق نظام په ځای د مطلق ټولواک اصلاح کول:

خوشال خان په بشري ټولنه کې د حق اوعدالت د لارې یو مخکښ او نه ستومانیدونکۍ مبارزو، ظلم اواستبداد یې نه منل او تل دبیوزلو او کمزورو تر څنګ ولاړ و. په رعیت او ولس باندې دمطلق ټولواک او دنورو زورواکانو دزور اوزیاتي سره کلک مخالف و، په کمزوراوبې وزلو یې دزورورو زورغنده. خوسره له دې هم داسې راته ښکاري چې ده د مطلقې ټولواکي په خلاف دانقلابي پاڅون او د دې نظام دورانولو نیت هم نه درلود، ځکه په لیکنو کې یې دباد شاه دواک اوځواک څخه د یوڅه راکمولواو په نورو دولتي مؤسسو اویاارګانونوباندې دهغه دویشلواویا لړترلږه د دې واک او ځواک دمحدودولو په هکله کوم څه په نظر نه دې راغلي. دخوشال خټک دژوند په دوران (۱۶۸۹-۱۶۱۳م) کې د مطلق ټولواک د واک اوځواک دکمولویا محدودولو فکرنه یوازې په اسلامي هیوادونو، بلکې په اروپا کې هم لا نه و پیدا شوی. په دې وخت کې انګریز توماس هابس (۱۶۷۶-۱۵۸۸م) داروپا دلویویوهانو اوفیلسوفانوپه ډ له کې د مطلقې ټولواکۍ پیژندل شوی تیوریسن و. هابس په دې عقیده و چې د ټولني طبعي حالت له دار، ناآرامي او ځان غوښتنې ډ ک دی. دا حالت هغه وخت پای ته رسیږي چې دولت جوړ شي ، یاني داچې د ټولنیز تړون له لارې د ټولو واک یوه ترهرڅا اوهرڅه مستقل او خپلواک(شخص) ته وسپارل شي، په دې تړون کې باید ټول انسانان په خپله خوښه، د تل له پاره« دخپل برخلیک دټاکلو» او له « ځانه د د فاع کولو حق او اختیار» همدې، همیشني مستقل شخص ته ورکړي اودی به یې په عوض کې دوی په یواو بل باندې دزور اوزیاتي څخه ساتي. داټولنیز تړون په حقوقي لحاظ دراتلونکي ټولواک په ګټه تر سره کیږي. داچې دی په خپله په دې تړون کې برخه نه لري یاني په هغه کې یې ګډون نه دی کړی، نو ځکه دا ټولنیز تړون، تړون کوونکو ته، نه دټولواک په وړاندې دمقاومت اویا دهغه سره مخالفت، او نه د دې تړون د لغو کولو حق ور کوي. د ټولواک د نسکورولوهڅه لوی خیانت دی، خو که چیرې رانسکور شو، نو رعیت به دهغه دځای ناستي په ګټه په همداسې یو بل ټولنیز تړون لاس پورې کوي.[الماني ویکیپیدیا. توماس هابس] دهابس داخرګندونې ښیي چې په دې زمانه کې داروپا وتلې پوه او فیلسوف په ټولنه کې دامن او نظم دساتلو له پاره مطلقه ټولوا کي تر ټولو ښه وسیله ګڼي، خودهابس له زماني کم زیات یوه پیړی او دخوشال خان له زماني نیمه پیړی وروسته فرانسوي پوه مانتسکیو (۱۷۵۵-۱۶۸۹م) په درو برخو د دولتي واک د ویشلو وړاندیز کوي. د ده په نظر چرته او ترڅو چې دقانون جوړوني، اجرایي اوقضایي واک د یوه کس اویا دیوه ارګان دمامورینوپه انحصار کې وي، په هغه ځای او هغه وخت کې به ازادي نه وي. تجربې راښیي چې هر انسان چې دواک او ځواک خاوندوي، له دې واک اوځواک څخه دځان په ګټه او د نورو په زیان د سوی استفادې هوس هم لري. ظلم، بیعدالتي، فسادونه او نور ټولنیز مرضونه دقدرت د انحصار نه سرچینه اخلي او ازادي له همدې لارې تر پښو لاندې کیږي. « نوځکه اړینه ده چې دواکمن اوځواکمن واک او ځواک ته حد وټاکل شي، دهغه له انحصاره را وباسل او وویشل شي. په هر دولت کې دقدرت درې ډولونه شته: قانون جوړونه، اجرایه او قضایه .تر هغه چې دا درې واړه ځواکونه په بشپړه توګه دیوه بل نه بیل او خپلواک نشي خپلواکي نشته.» [الماني ویکیپیدیا: مانتسکیو] دا درې واړه ارګانونه بشپړه خپلواکي لري، یو بل کنترولوي، خو دیوه بل په چارو کې دلاس وهنې حق نه لري. په درې ارګانونو دواک ویش په ۱۷۸۷م کال کې دامریکا متحده ایالاتو او په ۱۷۹۱م کال کې د فرانسې په اساسي قانون کې ځای په ځای شه .

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په خیر و لولئ

لکه څنګه چي دمخه وويل شو دمانتسکيو زمانه دخوشال خان زمانه نه وه او دمانتسکيو کلتوري سيمي دخوشال ختک دکلتوري سيمي سره هم ډير تو پير درلود. خوشال خان په اسلامي سيمه کې دنياته راغلي او لوی شوی دی. دی يو سپيڅلی مسلمان واو داسلامي عنعني سره سم يي داسلام مسلمان پادشاه ته داولوالامر په سترګه کتل اوپه دي فکر و :

چي ترس دخدای لري مرګ يي په ياد وي زړه بــه يي کـلـه پـه ظلم ښا د وي
تـل بــه يي مـت وی پــه بنـوبنو چــا رو مخ به يي هر کله په عد ل وداد وي

(دخوشال خان کليات...۴۶۴مخ)

خوشال خان په بشري ټولنه کي عدل اوبي عدالتي، ازادي يا بنده ګي د ټولواک په سپيڅلي عقيدي او ازادي ارا دي پوری تړي. رښتيني مسلمان په چا ظلم نه کوي، هيڅوک هم په چاباندې زورزياتي ته نه پريږدي او دخپل نا محدود واک اوځواک څخه دخداي (ج) درضا له پاره دهغه دمخلوق په خدمت کي کار اخلي، حق اوعدالت ساتي، په سر او مال باندي دتيري مخه نيسي او شپه اوورځ دملت دسوکالي اوارامی له پاره هلي ځلي کوي. دخوشال ختک په نظر دټولواک عقيدوي سپيڅلتيا او کړه وړه دده په سپاه اورعيت باندي روزنيزي اغيزي لري. دوی په خپل ټولنيز ژوند کي ټولواک ته دنموني په سترګه ګوري، سلوک او کړه وړه يي خپلوي او لاريي تعقيبوي. دی ليکي :

چي سلطان دخدای فرمان وړي نور به حکم دسلطان وړي
رعـيـت وي کــه ســپـا وي په خصلت دخپل پاچا وي
هـر ســلــوک چي دملوک وي دعـالـم هغه سلـوک وي

(د خوشال خان کليات.۸۷۰مخ)

خوشال خان سياسي او ټولنيز ثبات، په ټولنه کي ارامي، دټولني دبيلا بيلو پروکونو تر منځ هماهنګي دسلطان په شخصيت او جاري سياست پوری تړي. که ټولواک په ايمان پاک وي، په رښتيا يو سپيڅلی مسلمان وي ياني دحق اوعدالت په لور روان وي، نو په رعيت کي باور اودراناوی ترلاسه کوي، دنيکو اعماو له لاري په ټول ملک او ولس کي دنيکی تخم کري او ټول رعيت دځان په شان کوي، نو ځکه ټولواک دخپل رعيت د ټولنيز سلوک په روزنه او پالنه کي هم لوی رول لوبوي. وينو چي خوشال خان دټولنيزو اصلا حاتوياني په ټولنه کي دحق او عدالت دتطبيق له پاره سياسی لار نه غوره کوي او دا په دي مانا چي د دولت جوړښت او د دولتي واک او ځواک تر کيب پر ځای پريږدي او دټولواک واک اواختيار نه محدودوي. د ی په دي برخه کي دښوني اوروزني له لاري پر مخ ځي او ټولواکانو ته درعيت په وړاندې دهغوی مسوليت ور په ګوته کوي، دجاري سياست او کړو وړو ديني اودنياوي پايلي ورته بيانوي او ورښيي چي:

په هرکسب کي چي يي حبيب الله يي که له خــدايـــه لــه رسـولـه نه أګاه يي
په محشر به له تا عدل ايمان غواړي که د تخت د پاسه ناست دملک پاچا يي

(منتخاب خوشال ختک...۱۲۳مخ)

دخوشال خان په نظر ټولواک دحق، عدل اوکرم تر څنګ بايد هوښيار ديوهي خاوند اوزيار کښ هم وي. دښواو بدواود حق اوباطل ترمنځ توپير په پوهه پيژندل کيږي، دعمل لار او په دي لار کي لوړي اوژوري په پوهه رڼا کيږي، دکړو وړو په بهير کي دزغم، صبراوحوصلي ارزښت په پوهه جوتيږي. لنده دا چي د د ين او دنيا ټولي چاري په علم سنباليږي. پوهه اوهوښياري هم له اسمانه نه رالويږي بلکې په زيار او هلو ځلو تر لاسه کيږي اوهم په کار اوزيار په عمل کي پياده کيږي. حکومت کول ياسلطنتت کول او په دي چاره کي پر مختک کول اوبري ته رسيدل دټولواک په عملي هلو ځلو او دهغه په کاري وړتيا پوري هم اړه لري. که ټولواک علم اود کار وړتيا ونه لري نوهر څه له لاسه ورکوي.خوشال ختک په دي هکله ليکي :

چي کاهلان دي، چي احمقان دي د ولت به با يلي کـه بـا د شاها ن دي
د ولــت د د د ين د د نيا د چا دی چي هوښياران دي په کار چسپان دي

(دخوشال خان کليات...۴۶۸ مخ)

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکي په ځير و لولئ

د ین او دنیا دواړه په پوهه هوښیاری او نه ستومانیدونکو هلو ځلو تر لاسه کیږي او هم ساتل کیږي. داچي ټولواک په خپله بادشاهی کي دوسله والو ځواکونو سردار، سرلښکراویا په اوسنی اصطلاح اعلی سرقومندان هم دی، نوځني نوري تمي هم تري کیږي. هغه دا چي باید میرنی یا زړور، د تمیز ښتن اورښتیا ویونکي هم وي. دسرلښکر دشخصیت دا ځانګړتیاوي دلښکر باور تر لاسه کوي، لښکر اوسر لښکر سره یو ځای اویو موټی کوي او له دي لاري بري ته درسیدو امکانات پراخوي.نوځکه :

سـردار ته بـویـه دا یـوڅـو کاره　　چـي میرنی وي زمـا عزیـزه
دادودهش لري، دین ودانش لري　　نه بي راستي وي نه بي تمیزه

(د خوشال خان کلیات.۴۱۹مخ)

ځکه چي :

مــدار په ښه ســرداردي　　نـورڅـه مــه وایــه ای ځوانه
چي میر دلښکر مرد وي　　ګـرانه چــار شـي پـري اسانه
کـه صبر کــه همت دی　　فتــح یــوســي تــر میـدانــه

(دخوشال خان کلیات.۷۱۲ مخ)

که بادشاه، سلطان، امیریا سردار په پورته بیان شوو ځانګړتیاوو سنبال وي، نوسپاه اورعیت به یي نیکمرغه وي، زور، زیاتی او آزار به نه وي، سراو مال به په امن کي وي اوحق اوعدالت به په ملک حکومت کوي. داسي راته ښکاري چي خوشال خټک په انسان باندي دښوني او روزني په اغیزو له حده زیات باورلري نو ځکه د قدرت په مطلقیت ټاکونکي نیوکي نه کوي او په ځای یي دمطلق قدرت خاوند ته داسلامي عدالت او انساني فرهنګ درس ورکوي او ورښیي چي دا لار نه یوازي رعیت ته بلکي دقدرت خاوند ته هم ګټه رسوي. ځکه چي زور زیاتی، اوظلم او بیعدالتي خامخا درعیت نارضایتي له ځان سره راوړي او کله ناکله تاج اوتخت هم ګواښوي. خوشال بابا لیکي :

ملوک چي عدل، عقل کرم لري　　انده بي کم وي له چا څه غم لري
چي دا بي نه وي، دځان غلیم دی　　ځان به پخپله عالم ته ګرم لري

[دخوشال کلیات....۴۹۸ مخ]

ملوک چي عدل او کرم پریږ دي، ظلم او بیعدالتي پیل کړي، په عیاشي، عیش اوعشرت لاس پوري کړي، رعیت او ملت ته شا کړي، هغه ازاروي اوځوروي نو په دي کړنو په خپل رعیت اوملت کي د ځان دښمنان پیدا کوي او خپله بیغمي په خپل لاس په غم بدلوي، ګډ وډي او ناآرامي را پاروي. خوشال خان لیکي چي :

یـو تــازه د ولــت مــونــد لی　　بل ځواني دریم شراب
چي دا هسي ځوک حاکم شي　　عــا لــمــونه کا خراب

(دخوشال خان کلیات. ۷۲۳ مخ)

د خوشال خټک په نظر هغه ځوک چي دحکومت کولو پوهنیز اواخلاقي شرایط نه لري نودپاچا کید لواو پاچا پاتي کیدلو حق هم نه لري. په دي صورت کي رعیت حق لري چي دحاکم په وړاندي په پاڅون لاس پوري کړي اوکلک باور لري چي دولس ترون باد شاهان او امپراتوران ماتولی اوله تخته راغور ځولی شي .

ولسونه چي سند وبله وکا　　بادشاهان ورته سجود کاندي اختیار

(د خوشال خان کلیات.۵۵۵مخ)

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په ځیر و لولـئ

د خوشال خان په هغو ليکنو کې چې زما لاس ته راغلي دي، هغه څه په نظر رانه غلل چې دنسکور شوي بادشاه په ځای دهغه دځای ناستي دټاکلو بهير، لارې ګودرې اومشروعيت ښودل شوې وي، نو ځکه خوشال خان په خپله زمانه کې په اخلاقي لحاظ يانې په حق او عدالت پالنه او دهر ډول ظلم اواستبداد په غندنه کې بې جوړه شخصيت تير شوی دی او په سياسي لحاظ يانې د دولتي دستګا جوړښت په ريفورم او اصلاح کولو کې دخپل عصر شاعر او اديب پا تې شوی دی. دي په عمل کې هم داورنګزيب دظلم او استبداد په ضد ودريده او هم وجنګيده، خو دمستبد بادشاه په ضد، نه دوخت دنظام په ضد. خوشال خټک نه يوازې دبادشاهانوکړه وړه ترخيړنې لاندې نيولی دي او دهغوی په هکله يې خپل انديښني خپرې کړې دي بلکې دهغه وخت دټولنيز نظام پايې يانې خاني اوخانان يې هم له نظره نه دي ايستلي. د خانۍ نظام يوازې په خمکه ولاړ نه و، خان دخپل قوم يا خپلې سيمې او حکومتي ارګانونو ترمنځ داړيکود جوړونکي، ساتونکي اويا د دې اړيکو د ورانونکي په توګه په قوم اوسيمه کې دپام وړ سياسي رول هم لو با وه. په دې برخه کې هم دخوشال په ليکنو کې دخانۍ سره مخالفت په نظر نه دی راغلی، خوخاني دهرچا کار نه ګڼي او په نظر يې خان بايد ځنې ځانګړتياوې ولري. خوشال خټک ليکي چې :

خانان هغه دي چې پخپل نام دي — نه په د نيـا د ي نــه پــخپـل کام دي
چې په کوم ټوکي دنـام ښيګڼه وي — په هغه فکـر کې په صبح وشام وي

(دخوشال خان کليات.۴۷۳ مخ)

دخوشال خان په نظرڅوک خان هغه څوک دی او تر هغه وخت پورې خان پاتې کيدلی شي چې دقوم خوښه تر خپلې خوښې، دقوم ګټه ترخپلې ګټې اود قوم نيکمرغي تر خپلې نيکمرغې وچته وګڼي. هغه چې دا کار کولی نه شي دخانۍ صفت هم ساتلی نه شي. خان دخپل نوم په فکر کې وي تل غواړي چې نيک نوم وګټي. ښه نوم په ښو او نيکو کړو يانې قوم ته په ښو خد متو تر لاسه کيږي، نو ځکه خان شپه او ورځ دقوم په خدمت کې لګيا وي. وينوچې خوشال خان دلته هم دخان يا د خانۍ له نظام سره مخالفت نه ښيي، خو دخان په اوږو داخلاقو، انسان پالنې، قوم پالنې اونورو انساني مکلفيتونو دروند بار ږدي. خان به يا دابار په خپلو اوږو وړي او يابه دخانۍ وړتيااوځانګړتيا له لاسه ور کوي .

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ